

Újabb munkája, amely már egy sokat ígérő lépést jelent tovább az eddig megtett útján, a félszáz szajáni népmesét tartalmazó *Jávorfácska* című gyűjtemény. A valamivel több mint tíz éves kötet — mint a bevezetőben Katona Imre rendkívül fontos részletekre utaló írásában olvashatjuk, és amint a gyűjtő utószavában közli velünk — Kálmány Lajost idézve a nagy mesegyűjtő lépteit nyomon követi, és Borbély Mihály meséinek utórezgéseit keresi ott, ahol a nép ajkán még fellelhetők, s ahol még léteznek azok a szálak, amelyek a népi hagyományok egy-két gyöngyszemét ma is összefűzik, emberöltöket átfogva egészet alkotnak, és a népmesék mélyén megtalálhatóak azok a jegyek, amelyek évszázadokon át nálunk is, Euráziában is a nép ideodalgó képzeletvilágának naiv, de nagyon szép és mély bölcsességről árulkodó szárnyalásaiban megmutatkoznak.

Beszédes valéria nagyon szerencsésen a Tisza menti Szaján falucskát választotta gyűjtőmunkájának központjává. Olyan ez, mint egy kicsi kis világ: képeinek tükrö a Tisza volt, s lehet, hogy önfeledt pillanataiban abban nézegette magát. Mocsarak és ingoványok gyűrűjében tanulta meg itt a nép, hogy mit je-

lenthet igazán emberien élni. (Erre nem egy helyen Kálmány Lajos is utalt!) Nagybirtokok árnyékában napszámos- és cselédsorban élni keserű volt és kemény. A dohányosok mindig tudták, mit jelent a hétköznapok terhe. Elmondták ezt is, elmondták azt is, amire vágytak. Mert a mesemondás a kukoricafosztás és a dohányycsomózás idején nemcsak szórakozás volt, nem csupán a szótlan kézimunkás időnek a kitöltése, hanem az agyban kavargó gondolatok, a lélekben hordozott remény kifejeződése is. Mert a mesében mindig ott van a kimondott kimondhatatlan: a kevélység, a gyarlóság, a gonoszság, a haszonlesés, az elősködés mégiscsak elnyeri a maga büntetését, s felettük a dolgozó „Szelidség” győzedelmeskedik. Még haló poraiban is. (*Jávorfácska*).

Félszáz mese és egy alaposan kidolgozott tanulmánynak beillő utószó jelenti ebben a szerény kis könyvben azt a nagy lépést, amely világosan rámutat a szajáni mesekincs társadalmi hátterére és egy-egy fejezetében olyan motívumokat jelez, melyek színei, hangjai, alakjai és hangulatai más népek nyelvén is megszólalnak, alakot öltenek és egy képzeletbeli világot a maguk ábrázátára alkotott lényekkel népesítenek be.

LÉVAY ENDRE

EGYSÉGES NÉPI MITOSZ

Ötven szajáni népmese éleszti fel hamú alatt parázsló tüzeit annak a szellemi életnek, amelynek megtartója és továbbvivője ezen a tájon a nép volt. A kifogyhatatlannak tűnő ősforrás az eddigi tapasztalatok szerint még mindig a Bánát, ahol Kálmány Lajos ácsolt le a legmélyebb társadalmi rétegekbe, s hozta fel a néplélek kincseit. Szajáni káplánkodása idején figyelt fel a népmese bánáti változataira, s aztán több mint negyedszázadon át jegyeztette a vidék mesemondóinak színes és fordulatossá szövegeit. Utóda, Her-

resbacher Dénes, a szálfatermetű, csizmás parasztpap, aki a két háború közötti vajdasági irodalom egyik mecénása volt, egy ideig még folytatta a megkezdett munkát, aztán kiadó és érdeklődés hiányában abbahagyta. Hogy anyagából megmaradt-e valami is, ki tudná megmondani.

Beszédes Valéria az ő nyomukban járva még mindig szép számban talált új meséket, úgyhogy a királylányból lett jávorfácska, amelytől kötete címét kölcsönözte, a nyelvben tovább élő népi kulturális

örökségnek egy szép és gazdag része. Egyben azt is bizonyítva vele, hogy ha az írott szó konkrét visszhangtalan maradt, sőt hosszú időre el is némult, a szellemi életnek bőven ömlő erei búvópatakként vitték tovább ezen a vidéken a népi teremtő ingéniumnak ezeket a csodáit.

A tíz mesemondó legérdekesebb alakja, s a legizesebb, stílusában legeredetibbnek tűnő mese, a *Kigyó-fújta királyfi* előadója egy hetvenhét éves cigány, Petrovics Imre. De ő még kisgyerek korában Szajánba került, juhászoknál szolgált, magyar lányt vett feleségül, úgyhogy a környezet teljesen magába olvasztotta. A mese a magyar nyelv közvetítésével jutott hozzá — más nyelven nem is mesél, bár szerbül is tud —, de az ő előadásában, a szerbből vett töltelékzavakkal és eleven észjárásának finom asszociációival a mese egészen friss színeket kap, s az eredetiség látszatát kelti.

A mesét egyébként Banó István jegyezte le elsőnek ezen a vidéken, Zentán Molnár G. Károly előadásában, s a *Kalangya* 1943. évfolyamában adta közre. Az összehasonlítás fölöttébb tanulságos. Az öreg zentai kosárfonó a népmesének még a klasszikus formájához ragaszkodott, míg Petrovics Imre csaknem szabad kreációban formálta át a tündérmesét.

És eközben meg sem ütközhetünk a tényen, hogy a mesének a Tisza sem állhatta útját, hiszen a népek szellemi vércseréjének sokszor a nyelvkülönbség sem lehet akadálya.

És mégis jóleső érzéssel állapíthatjuk meg a magyar nyelvközösség egységes népi mítoszáit.

Beszédes Valéria könyve, a *Jávorfácska* egyéb, ha nem is meglepő, de annál inkább intő tanulsággal is szolgál a mesemondás hagyományának megszakadására felhívva. Megállapítása természetesen nemcsak Szajánra vonatkozik, de érvényes minden vidékre, ahol a megváltozott társadalmi rendszer új világot teremtett és lebontotta a falut a várostól és a nagyvilágtól elválasztó falakat. A tizenkettedig órában vagyunk tehát a magyar népi kulturális örökség begyűjtését illetőleg. S hogy Beszédes Valéria szép és fontos munkája miért szorult mégis az Életjel szerényebb, s talán nem sértő, ha azt mondom: szerényebb kiadására, amikor pedig erre nálánál nagyobb anyagi és erkölcsi kerettel rendelkező szerveink vannak, egyszerűen rejtély.

Pedig a kiváló magyar néprajztudós, Katona Imre értő és megbecsülő előszavával megjelent kötet kétségek kívül egész szellemi életünk értékei közé tartozik.

HERCEG JÁNOS

ÚJABB KÉTNYELVŰ VERSESKÖTETEK

KONCZ ISTVÁN — ISTVAN KONC: *Versek — Pesme*.

Válogatta és az utószót írta: Végel László.

Fordította: Salgó Judit.

Narodna knjiga, Beograd, 1978.

BÖNDÖR PAL — PAL BENDER: *Versek — Pesme*.

Válogatta és az utószót írta: Utasi Csaba.

Fordította: Vickó Árpád.

Narodna knjiga, Beograd, 1978.

Két új versesköttel gazdagodott a párhuzamos fordításokat kedvelő olvasók számára megjelentetett két-

nyelvű kiadványok száma. Koncz István költészetének húszévi terméséből Végel László szerkesztett utószó-